OULUN SEUDUN
AMMATTIKORKEAKOULU

Tommi Hekkala

”VEISATKAA VUOROIN”

Käytännön esimerkkejä vuorovirren toteutukseen

”VEISATKAA VUOROIN”
Käytännön esimerkkejä vuorovirren toteutukseen

Tommi Hekkala
Opinnäytetyö
Kevät 2012
Musiikin koulutusohjelma
Oulun seudun ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Oulun seudun ammattikorkeakoulu

Tekijä: Tommi Hekkala
Opinnäytetyön nimi: ”Veisatkaa vuoroin”, käytännön esimerkkejä vuorovirren toteutukseen
Työn ohjaaja: Jaana Sariola
Työn valmistumislukukausi ja -vuosi Kevät 2012
Sivumäärä: *41 + 3 liitesivua*

Opinnäytetyössäni tarkastelen vuorovirsikäytäntöjä kanttorin työn näkökulmasta. Luon lyhyen katsauksen vuorovirren historialliseen ja nykyiseen kontekstiin, jo varhaiskirkossa käytettyyn alternatim-käytäntöön ja luterilaiseen, dialogiluonteen omaavaan messuun. Käyn työssäni läpi erilaisia ideoita ja ajatuksia vuorovirren toteutuksesta. Käytin niitä työni taiteellisessa osiossa, ”Veisatkaa vuoroin” – yhteislauluillassa 16.3.2012. Työni tavoitteina on lisätä ymmärrystä vuorovirsikäytännön historiallisesta kontekstista, koota ideoita vuorovirren toteutustavoista sekä saada kokemuksia ja palautetta erilaisten toteutustapojen toimivuudesta käytännössä.

Työni tietoperustana käytän historialähteitä, musiikin ja jumalanpalveluksen teologiaa käsittelevää kirjallisuutta, omia kuorosovituksiani ja niissä tehtyjä ideoita sekä työhistoriani aikana kuulemiani toteutustapoja käytännön esimerkkeinä. Lisäksi vuorovirsi-iltaan osallistuneilta keräämäni vastaukset kartoituskysymyksiin antoivat arvokasta tietoa toteutusten toimivuudesta.

Kyselyn tuloksista ja lauluillan kokemusten perusteella tein johtopäätöksen, että vuorovirsi on toimiva ja liian vähän käytetty virren toteutusmuoto. Seurakuntalaisilta tuli positiivista palautetta ja osallistuminen koettiin helpoksi ja luontevaksi. Monipuoliset pitkien virsien toteutustavat koettiin rikastuttaviksi ja onnistuneiksi. Soitin- ja soolosäkeistöjen käyttö lisäsi dialogia ja toi virsille enemmän ilmaisuvoimaa.

Kirjallisen työni myötä kanttorit voivat saada uusia ideoita ja rohkaisua toteuttaa vuorovirsiä. Niiden käyttö rikastuttaa jumalanpalveluksen musiikin toteutusta ja lisää messun vuoropuhelua. Parhaimmillaan se voi myös parantaa seurakuntalaulua, kun seurakuntalaiset saavat enemmän vastuuta virsilaulussa. Vaikka tämä työ keskittyy vuorovirsien toteutukseen, voin kokemukseni myötä rohkaista toteuttamaan enemmän myös kertosäkeisiä psalmeja seurakunnan kanssa.

Asiasanat: vuorovirsi, alternatim, virsilaulu, vuorottelu

ABSTRACT

Oulu University of Applied Sciences
Music Degree, Church musician

Author(s): Tommi Hekkala
Title of thesis: ”Sing alternately”, practical examples to execution alternating psalm
Supervisor(s): Jaana Sariola
Term and year when the thesis was submitted: Spring 2012 Number of pages: 41+3

In the thesis, my point of view for the practice of alternating psalm is the profession of church musician. I look shortly at the context of historical and contemporary alternating praxis. I review at different ideas, thoughts and practical examples to execution alternating psalm. The aims of my thesis are to increase understanding of the historical praxis, to write down the praxis of alternating psalm and to get experiences and feedbacks about different praxis.

To create the data content I use historical sources and the literature of the theology of music and Lutheran mass. In addition I use my arrangements for own choir and the different ideas I have heard during my career. I also got some answers to my survey questions in community singing evening.

The consequence of my thesis, experiences of singing evening and results of the survey is the fact that the alternation is very workable way to execute psalm. It is using too few. On the grounds of answers and experiences it seems to be easy to take part in alternating psalm. If it is about long psalm, alternation will make the execution more rich. Using instruments and solos addition to the power of expression and the dialog is reasonable.

For this thesis, you can get the new ideas and encouragement to execute the alternating psalm. It make rich the execution of music in worship and accentuates the dialog. It can make better the singing of parishioners at best.

Keywords: alternatim, alternating psalm, hymn

SISÄLLYS

1 JOHDANTO 6

2 VUOROVIRSIKÄYTÄNNÖN TAUSTAA 8

2.1 Messun dialoginen luonne 8

2.2 Historiallinen katsaus 9

2.2.1 Alternatim-käytännön historiaa 10

2.2.2 Virren syntyminen 12

3 VUOROVIRSIKÄYTÄNNÖT 14

3.1.1 Urut vuorovirren toteuttajana 16

3.1.2 Kuoro vuorovirren toteuttajana 18

3.1.3 Soolosäkeistöt 21

4 VUOROVIRSI-ILTA 23

4.1 Vuorovirsi-illan suunnittelu ja toteutus 23

4.1.1 Katsaus lauluillan virsisovituksiin diskanttikuorolle 23

4.1.2 Vuorovirsi-illan ohjelman kokoaminen ja kuoron harjoituttaminen 29

4.2 Raportti vuorovirsi-illan toteutuksesta 30

5 KARTOITUSKYSELY SEURAKUNTALAISILLE 33

5.1 Kartoituskyselyn tulokset 33

5.2 Yhteenveto vuorovirsikäytännöistä 35

6 POHDINTA 37

LÄHTEET 40

LIITTEET

1 JOHDANTO

Opinnäytetyöni kirjallinen osa käsittelee vuorovirsikäytäntöjä seurakunnan jumalanpalveluselämässä. Se sisältää lyhyen historiakatsauksen alternatimkäytännön juuriin, ajatuksia ja esimerkkejä vuorovirren toteutuksesta sekä esittelyn vuorolauluiltaan kootuista eri toteutustavoista. Tutkimuksellinen osa sisältää kartoituskysymykset siitä, miten erilaiset vuorovirren toteutustavat toimivat seurakuntalaisen näkökulmasta.

Idea vuorovirsi-illasta syntyi halusta hyödyntää tekemiäni sovituksia ja sävellyksiä omalle naiskuorolleni. Ajatuksissani oli siis toteuttaa opinnäytetyössäni sekä taiteellinen että kirjallinen osio. Omia kuorosovituksia läpikäydessäni totesin, että ne eivät kuitenkaan ole konserttimusiikkia – olivathan ne kaikki syntyneet jumalanpalvelusmusiikiksi. Virsisovituksia selatessani tein myös havainnon, että monia niistä oli laulettu vain kerran. Aihetta miettiessäni ajattelin, että saisin samalla havainnollistettua kuoroni kehittymisen, joka on tapahtunut yhteisten vuosien aikana.

Näistä ajatuksista syntyi idea virsisovitusteni hyödyntämisestä vuorovirsien merkeissä. Samaan aikaan työni ideointivaiheen kanssa syksyllä 2011 tein sovituksen virteen 324, jossa kuorosäkeistö alkaa sanoilla ”Veisatkaa vuoroin”. Tästä työni sai myös nimen ja teema hahmottui selkeästi. Aiheen kiinnostavuutta lisäsi myös huomioni siitä, että vuorovirttä käytetään jumalanpalveluksissa turhan vähän ja yksipuolisesti. Sen takia halusin kartoittaa myös erilaisia toteutustapoja ajatellen sitä todellisuutta, missä kanttorit seurakunnissa työtänsä tekevät. Yleensä kuorojen ja muusikoiden resurssit ovat hyvin rajalliset. Siksi halusin löytää ideoita vuorovirren toteutukseen myös pienillä ja yksinkertaisilla tavoilla.

Työni tavoitteena on lisätä ymmärrystä vuorotteluperiaatteen historiasta, koota erilaisia vuorovirren toteutustapoja ja antaa joitakin ideoita vuorovirren toteutukseen. Tuon työssäni esiin keinoja, joilla vuorovirsi voidaan toteuttaa myös pienellä kuorolla, lauluporukalla, soolosoittimella tai kanttori yksinkin. Tärkeä tavoi-

te on myös saada itse kokemuksia erilaisten tapojen toteutuksesta, ja etenkin saada kyselyn avulla palautetta seurakuntalaisilta. Rajaan tämän työn ulkopuolelle syvemmän historiakatsauksen ja urkukirjallisuuden ja muiden teosten kokoamisen.

Naiskuorolle tekemissäni sovituksissa minulla on yleensä ollut jokin ajatus tai ”löytö”, jota olen halunnut kokeilla. Olin tehnyt kokeiluja myös vuorovirren toteutuksesta. Kartoituskyselyn halusin tehdä siksi, koska palaute näistä kokeiluista oli jäänyt saamatta. Halusin kerätä tietoa eri toteutustapojen toimivuudesta seurakuntalaisen näkökulmasta. Toivon, että kyselyn perusteella voin tehdä joitakin johtopäätöksiä siitä, miten vuorottelu toimii seurakuntalaisten mielestä.

Yhteislauluillan virret kokosin niiden virsien joukosta, joihin olin tehnyt joko vuorovirsisovituksen valmiiksi tai sovituksen, joka kuitenkin soveltui myös vuorovirsikäyttöön. Laitoin ne kronologiseen järjestykseen niiden syntyhetken mukaan, jolloin erityisesti itselleni, mutta myös kuorolaisilleni ja kenties kuulijoillekin, hahmottui hyvin kuoron kehitys. Tämän tuon esille myös nuottiesimerkein tässä työssäni.

Työni rakentuu siten, että tarkastelen ensin jumalanpalveluksen dialogista viitekehystä, jossa vuorovirsi nykyään toimii. Tämän jälkeen luon historiallisen viitekehyksen vuorotteluperiaatteen ja virren synnystä ja käytöstä kristillisessä kirkossa. Luvussa 3 käyn läpi vuorovirsikäytäntöjä ja ajatuksia toteutuksesta käytännön näkökulmasta ja annan myös esimerkkejä yksinkertaisista tavoista toteuttaa niitä. Luku 4 kokoaa vuorovirsi-illan valmistamisen ja katsauksen sovituksiin. Viidennessä luvussa käyn läpi kyselyn tulokset ja analysoin ne.

2 VUOROVIRSIKÄYTÄNNÖN TAUSTAA

2.1 Messun dialoginen luonne

Messu (tai myöh. jumalanpalvelus) on kristillisen kirkon keskus, jonka keskeisin tehtävä on julistaa pelastavaa sanomaa ylösnousseesta Kristuksesta, opettaa kristinuskon keskeisiä opetuksia sekä toimittaa pyhiä sakramentteja. Jumalanpalvelus alkaa ja päättyy aina kolmiyhteisen Jumalan, Isän ja Pojan ja Pyhän Hengen nimeen. Kokoontuessaan seurakunta tunnustaa uskonsa Kaikkivaltiaaseen Isään, Jumalaan, joka uskomme mukaan on kaiken hyvän luoja, ylläpitäjä ja lahjoittaja. (Jumalanpalveluksen opas 2009, vi – viii.)

Suomen evankelis-luterilainen jumalanpalvelusmuoto pitäytyy Raamatussa ja luterilaisessa tunnustuksessa. Myös vanha kirkon traditio on vahvana jumalanpalveluselämän sisällöissä ja muodoissa läsnä. Tunnistettavina piirteinä luterilaisessa jumalanpalveluksessa ovat Raamatun tekstien lukeminen, saarnan keskeinen asema, yhteinen rukous, rikas virsilaulu sekä ehtoollisen sakramentin vietto. Jokaisessa jumalanpalveluksessa on Jumala läsnä Raamatun lupauksen mukaan. Matteuksen evankeliumin luvussa 18 on Jeesuksen sanat: ”Missä kaksi tai kolme on koolla hänen nimessään, siellä hän itse on heidän keskellään”. Ehtoollisessa kristitty ottaa vastaan Kristuksen näkyvässä muodossa. (Jumalanpalveluksen opas 2009, vi – viii.)

Kristillistä kirkkoa on luonnehdittu vuoropuhelun kirkoksi. Sanonta voidaan ymmärtää sekä hengellisessä että maallisessa kontekstissa. Se luonnehtii hyvin jumalanpalvelusta, jossa kristitty on sanan ja sakramentin välityksellä Jumalan puhuteltavana. Hän tekee meidät osalliseksi kaikista pelastuksen lahjoista (Jumalanpalveluksen opas 2009, viii). Dialoginen luonne ilmenee konkreettisimmin jumalanpalveluksen sisällä olevien osien toteutuksissa. Seurakunta yhtyy rukouksiin laulamalla tai lausumalla aamenet, osallistumalla yhteen ääneen synnin- ja uskontunnustuksiin sekä laulamalla niin liturgisia lauluosuuksia kuin tietysti virsiä. Dialogia toteutuu myös musiikin toteutuksessa lukuisilla eri tavoilla. Mu-

siikilliset juuret ovat myös Vanhan Testamentin synagoga- ja temppelijumalanpalveluksissa. (Nuotio 1963, 10–12.)

Kirkkoa on kutsuttu myös ”laulavaksi kirkoksi” (*ecclesia cantans*). Christoph Krummacher on pohtinut evankelisten kirkkojen musiikkikäsitystä ja päätynyt siihen, että musiikki on kristitylle ”uskon harjoituksen muoto” (*Musik als praxis pietatis*). Ajatus lähtee siitä, että uskon harjoitus koskee kaikkea elämää. Kristityt laulavat ja soittavat Jumalan kunniaksi ja mielen rakennukseksi myös muualla elämässä, ei vain kirkon jumalanpalveluksissa. Psalmien kirjassa on kehotus ”laulakaa Herralle uusi laulu”, joka Martti Lutherin mukaan tarkoittaa erityisesti ristin laulua (*canticum crucis*). Sillä hän korostaa musiikin merkitystä kristityn elämässä, jossa ylistetään Jumalaa laulaen murheenkin keskellä. (Sariola 2003, 35.)

2.2 Historiallinen katsaus

Vuorovirsikäytännön juuret ovat edellä kuvatussa kristillisessä jumalanpalvelustraditiossa sekä seuraavissa luvuissa lyhyesti kuvatuissa *alternatim*–käytännössä ja luterilaisen virren synnyssä. Jumalanpalvelusten musiikillinen toteutus on vaihdellut suuresti historian saatossa. Vanhassa testamentissa mainitaan useita soittimia, joita käytettiin Jumalan ylistämiseen. Laululla on ollut aina keskeinen asema jumalanpalvelusten musiikissa. Soitinmusiikki puolestaan on ollut reformaation (1500-luku) aikana jopa kiellettyä. Myös pietismin (1600-luku) vaikutukset näkyivät soitinmusiikin ja laulun eroamisena sekä kirkkomusiikin vähittäisenä näivettymisenä. Kehitys kohti monipuolista ja rikasta jumalanpalvelusmusiikkia käynnistyi vasta 1800-luvun lopulla, jolloin silloiset musiikkivaikuttajat niin Euroopassa kuin Suomessakin alkoivat tietoisesti tehdä konkreettisia toimia, kuten kuorotoiminnan järjestäytymistä ja kanttoreiden koulutuksen aloittamista. (Tuppurainen 2003, 53–58; Sariola 1986, 44–48.)

2.2.1 Alternatim-käytännön historiaa

Laulaminen ja soittaminen olivat tärkeässä osassa ja monella tavalla mukana Vanhan testamentin ajan juutalaisten jumalanpalveluksissa. Vanhan testamentin (VT) tekstit laulettiin eli *resitoitiin*, kuten yleensä myös rukoukset ja ylistykset. Jumalanpalveluksissa lauloi koulutettu temppelikuoro. Psalmit ovat olleet keskeisesti kristillisen kirkkolaulun esikuvina ja varsinaisen virrenkin mallina. (Lempiäinen 1988, 14.) VT:n 1. Aikakirjan 25. luvussa kerrotaan, miten Daavid erotti Aasafin, Heemanin ja Jedutunin pojat huolehtimaan ohjeiden mukaan jumalanpalveluksen vokaali- ja soitinmusiikista. Johan Sebastian Bach on omaan Raamattuunsa tehnyt tuolle kohdalle reunamerkinnän: ”Tämä luku on kaiken Jumalalle mieluisan kirkkomusiikin tosi perusta.” Saman Aikakirjan 28. luvusta voi päätellä, että musiikki on kuulunut jumalanpalveluksessa muiden ainesosien rinnalle jo Daavidin aikana. (Sariola 1986, 84.)

Vuorovirren esikuva on historiallisessa *responsorisessa* laulutavassa, joka tulee latinankielisestä sanasta *respondere,* vastata. Dokumenttien mukaan kyseinen tapa on ollut vakiintuneessa käytössä jo Vanhan testamentin synagogajumalanpalveluksissa sekä varhaiskristillisissä seurakunnissa. Varhaiskirkon jumalanpalveluselämään otettiin laulutapoja sen ajan kulteista ja juutalaisista liturgisista tavoista, joissa käytettiin lähinnä yksinlaulua. Seurakunta otti lauluun osaa laulamalla kertosäkeitä ja tästä on saanut syntynsä kyseinen laulutapa. (Wilhelms 1957, 99; Lehtonen 1925, 17.) Responsorisessa laulutavassa seurakunnan laulama vastaus tai kertosäkeistö katkaisee etenevän tekstin (Jumalanpalveluksen opas 2009). Varhaisen kirkon aikaan Psalmien kirjan tekstejä käytettiin pääasiassa lauluina. Tekstit luettiin laulun omaisesti (myöh. *kantilloida*, lännen kirkon nykyisin käyttämä nimitys liturgisesta puhelaulusta) ja seurakunta lauloi kertosäkeenä psalmijaetta tai kokonaista säettä toistaen vuorotellen esilaulajan kanssa (Tuppurainen 2003, 39).

Toinen merkittävä esikuva on *antifoninen* laulutapa, joka levisi kirkkoon laajemmin 300-luvulla syyrialaisten ja egyptiläisten munkkien keskuudesta (Wilhelms 1957, 100.) Se tarkoitti alun perin esilaulajan ja kuoron tai kahden kuoron

välistä psalmilaulua. Yhdeksi huomattavaksi tavaksi tuli heprealaisessa psalmirunoudessa babylonialaisperäinen antifoni, jossa mieskuoro ja poikaäänet lauloivat vuorolauluna psalmeja. (Psalmeissa usein esiintyvä sana ”Sela” tarkoittanee ”kuoronvaihtoa”, jolloin sitä seuraava säe tuli toisen kuoron lauluosuudeksi.) (Lempiäinen 1988, 15.)

Psalmodia (psalmien ja muiden tekstien laulamisen muoto, joka perustuu tietyn psalmisävelmien järjestelmän käyttöön) muodostui siis kiinteäksi osaksi jumalanpalvelusta, johon seurakunta osallistui (Erkkilä, Tuovinen & Tuppurainen 2003). Alkukirkon aikana se oli yksiäänistä ja seurakunta osallistui laulaen kertosäkeitä. Melodiat kehittyivät kuitenkin monimutkaisimmiksi ja 800-luvulla psalmodioiden laulaminen oli kuorojen tehtävä. Esilaulajien roolikin oli vähentynyt. (Takkinen 2007, 12.) Musiikkiin kehittyi myös muita vuorolaulun muotoja. Yksi tällainen oli *akklamaatioiden* eli huudahdusten laulaminen. Ne olivat usein lyhyitä, yhden sanan sisältäviä vastauksia esilukijan lukemiin Raamatun teksteihin kuten *Halleluja* – ylistäkää Herraa tai *Kyrie eleison* – Herra armahda. Näitä käytettiin kertosäkeenomaisina myös esilaulajan kantilloimiin teksteihin. (Tuppurainen 2003, 40–41.)

Viimeistään 200-luvulla alkoi muotoutua myös erityinen esilaulajan (*cantor*) tehtävä, kun alettiin käyttää varsinaisia laulusävelmiä. Ne olivat irronneet puhelaulun sävelmäkaavoista ja edellyttivät jo harjoitusta ja taitoa johtaa ne. Myöhemmin 500- ja 600-lukujen taitteessa muodostettiin laulukouluja (*schola cantorum*), joka mahdollistivat musiikin kehittymisen yhä monipuolisemmaksi. Esilaulajat alkoivat improvisoida ja käyttää eri sävellajien luonteita hyväksi kantilloidessaan eri tekstejä. Tämän kehityksen myötä seurakunnan osallistuminen jumalanpalveluksen eri osiin väheni. Helpointa oli osallistua *ordinarium*-osien (pysyvien osien) laulamiseen, joiden teksti oli aina sama. (Tuppurainen 2003, 40–41.)

2.2.2 Virren syntyminen

Virren esikuviksi voidaan nimetä Uudesta testamentista löytyvät laulua kuvaavat termit *psalmit, hymnit ja oodit.* Paavali kehotti efesolaisia ylistämään Jumalaa psalmein, kiitosvirsin ja hengellisin lauluin. Ne eivät vastaa meidän käsitystämme virrestä, mutta ovat olleet osaltaan vaikuttamassa virren syntyyn. Psalmien käytöstä on kerrottu jo edellä. Hymnit tarkoittivat Uuden testamentin aikana *kiitosvirsiä*. Niillä on tarkoitettu psalmeista poikkeavia lauluja, joiden teksteinä on ilmeisesti ollut Vanhassa testamentissa tunnetut kiitosvirret kuten Mooseksen virsi, Hannan ylistysvirsi sekä Daavidin rukous ja Uudessa testamentissa mm. Sakariaan, Marian ja Simeonin kiitosvirret. Oodit nousivat kreikkalais-latinalaisesta sivistyksestä, sillä oodit olivat antiikin tunnettua, modernia runoutta. Ne olivat siis alun perin maallista runoutta, mutta Paavali viittaa kirjeissään myös hengellisten oodien käyttöön. (Parvio 1987, 11–13.)

Nykyaikaisen, mitallisen virren (virsi, jonka runo on mitallinen) lähin esikuva löytyy rukoushetkistä, joissa mitallisia hymnejä on käytetty 300-luvulla. Oletettavasti sävelmät on otettu kristilliseen käyttöön kansan keskuudesta. Niiden sisältö on ollut alun perin esimerkiksi kristittyjen pilkkaaminen tai omien oppien levittäminen. Myöhemmin Efraim Syyrialainen ja piispa Ambrosius aloittivat kansansävelmien keräämisen ja kristillisten tekstien laatimisen niihin, ja nämä hymnit olivat käytössä aluksi ainoastaan rukoushetkissä. Ensimmäisen vuosituhannen lopulla messuunkin kehittyi mitallista laulua, joskin se oli hyvin vähäistä, koskien lähinnä kulkuelaulua. (Vapaavuori 2003, 61–62.)

Varsinaisen seurakuntalaulun ja -virren, kuten me sen nykyään ymmärrämme, luoja on Martti Luther, joka aloitti reformaation ja loi uuden kirkon. Ennen häntä olivat kuitenkin Jan Hus ja Böömin veljekset laulaneet messussa kansankielisiä lauluja ja julkaisseet tšekinkielisen virsikirjan jo vuonna 1504. Thomas Münzer puolestaan oli tuonut 1523 saksankielisiä lauluja messuun. Luther oli kuitenkin mies, jonka kannanotto kansankielisyyden puolesta oli ratkaiseva tekijä uudistuksessa. Hän teki kansankielisiä virsirunoja ja muokkasi sävelmiä kansan kyky-

jä vastaavaksi, jotta se voi osallistua ja ymmärtää messun eri osia. (Vapaavuori 2003, 62–63.)

Luther ymmärsi kansankielellä lauletun virren merkityksen ja antoi sille tehtäviä. Keskeisin tehtävä oli opetus. Siksipä Luther loi katekismusvirsiä, joissa opetettiin keskeisiä uskon asioita kuten uskontunnustus, Laudamus, Isä meidän -rukous ja kymmenen käskyä. Samoin virsien avulla opetettiin ripin ja ehtoollisen teologiaa. (Vapaavuori 2003, 64–65.) Virret ovat kristittyjen rukousta ja hyvin merkittävä rukouksen muoto. Virsikirja on ollut käytössä myös rukouskirjana, ja rukouksen korkeimpana muotona pidetäänkin palvomista, kiitosta ja ylistystä, joka toteutuu parhaiten laulun avulla, Kirkkoisä Augustinuksen sanoin *Bis orat, qui cantat* (joka laulaa, rukoilee kahdesti). Virret ovat myös uskon tunnustusta ja julistusta. (Parvio 1987, 14–16.)

3 VUOROVIRSIKÄYTÄNNÖT

Vuorovirsikäytäntöjen syntyminen pohjautuu edellä kuvatun historiakatsauksen mukaan toisaalta messun dialogiseen luonteeseen ja varhaisen kirkon tapaan käyttää vuorolaulua psalmodien ja hymnien toteutuksessa, toisaalta kansankielisen virren syntymiseen. Reformaation edetessä kansankielinen sisältö tuli messuissa pääosaan ja seurakunnan laulama virsi muodostui luterilaisen kirkon yhdeksi keskeiseksi tunnusmerkiksi (katso 2.1 Messun dialoginen luonne). Lisäksi virret laulettiin vanhastaan kokonaan, joten vuorottelu oli jo senkin takia luonnollista ja yleistä (Haapasalo 1999, II).

Messun sanaosa muodostui jo varhaiskirkon aikana luetun tekstin ja musiikin vuoropuheluksi. Sama vuorottelu sisältyy myös nykyiseen messukaavaan. *Graduaali* (lat. *gradus* – porras) oli muodostunut jo ensimmäisen vuosituhannen jälkipuoliskolla sanaosan musiikilliseksi kohokohdaksi, joka laulettiin vastauksena Vanhan testamentin tekstiin tai myöhemmin epistolatekstiin (Vatanen 2003, 124). Luther kirjoitti mielipiteensä latinankielisen messun (*Formula missae,* 1523) loppupuolelle, jossa hän ilmaisee toiveensa useista kansankielisistä lauluista messussa. Hän myös muistuttaa samalla siitä, että kuoron laulamat laulut ovat olleet ennen koko seurakunnan lauluja. Hän korvasikin Saksalaisessa messussaan (*Deutche Messe,* 1526) gradualen saksankielisellä virrellä ja näin muodostui nykyinen päivän virsi, joka on messun päävirsi. (Vatanen 2003, 124; Vahtola 1987, 54.) Sanaosan dialogia ilmentää myös lukukappaleiden välissä oleva vastausmusiikki.

Koska graduaalivirsi on messun päävirsi, on sen toteutukseen kiinnitetty erityistä huomiota ja sen toteutusmuotoina on syntynyt lukuisia sävellyksiä historian saatossa. Jumalanpalveluksen opas (2009, 13) määrittää päivän virren seuraavasti:

> Päivän virsi on messun päävirsi. Sen esikuvana on keskiaikainen, musiikillisesti rikas graduaali-psalmi (graduale), joka liittyi pyhäpäivän teksteihin. Päivän virressä korostuu seurakuntavirren luonne julistuksena, sanan mietiskelynä ja rukouksena.

Jumalanpalveluksen opas painottaa kyseisen virren monipuolista toteutusta ja antaa ohjeissa kehotuksen käyttää soittimia, kuoroa ja urkuja rikkaasti alternatim-käytäntöä, soitinsäkeistöjä ja diskanttiääniä hyödyntäen. Päivän virsi on messun ainoa virsi, jota ei voi korvata muulla musiikilla. (Jumalanpalveluksen opas 2009, 13–14.) Tästä virrestä lauletaan usein myös enemmän säkeistöjä, joten vuorottelu on luontevaa siitäkin syystä.

Seurakunta ymmärtää virsitaulumerkinnöistä, että kyseessä on vuorovirsi. Messun alussa tai johdantosanoissa asian voi mainita, jos seurakunnassa on tapana antaa informaatiota messun kulusta tai esitellä messun toteuttavat henkilöt. Tämä ei mielestäni ole välttämätöntä. Säkeistöjä valitessa on hyvä ottaa huomioon, että taululle tuleva informaatio olisi mahdollisimman selkeä. On hyvä miettiä, toteuttaako yhden vai kaksi säkeistöä, montako säkeistöä on hyvä antaa seurakunnan laulaa. Lisäksi on päätettävä, mitkä säkeistöt valitaan, jos virressä on yhdeksän säkeistöä, eikä sitä lauleta kokonaan.

Loogisin tapa on toteuttaa parilliset säkeistöt, jolloin viisi tai seitsemän säkeistöä käsittävästä virrestä laitetaan virsitauluun parittomat säkeistöt. Mielestäni viiden säkeistön virsi voidaan toteuttaa myös yhdellä vuorosäkeistöllä ja muut voidaan merkitä tauluun. Neljä säkeistöä voidaan toteuttaa myös yhdellä tai kahdella vuorosäkeistöllä. On täysin makuasia, annetaanko seurakunnan aloittaa vai päättää virsi. Jos kuoro tai soitin aloittaa vuorosäkeistöllä, alkusoittoa ei välttämättä tarvitse olla. Jos halutaan ottaa yhdeksän säkeistöä sisältävästä virrestä viisi säkeistöä ja viimeinen halutaan ehdottomasti, voidaan siinäkin tapauksessa merkitä seurakunnan säkeistöt yksitellen kuten 1, 3, 9, vuorosäkeistöjen ollessa esimerkiksi 2 ja 8. Merkintätapa kyllä kertoo seurakunnalle riittävästi, eikä mielestäni tarvitse pelätä sitä, ymmärtääkö ja osaako seurakunta tulla mukaan.

Hyvä tavoite vuorovirren toteutuksessa on hengittävyys, jolloin säestyksen tulee elää virren sisällön mukana. Toteutus ei vaadi konstailua, vaan elävä vuorottelu synnyttää spontaanisti vaihtelevuutta. Kun mukana on itsenäinen urkukoraali,

on luonnollista myös antaa urkujen välissä vaieta. Tällöin seurakunnalle annetaan mahdollisuus ottaa enemmän vastuuta virsilaulusta. (Haapasalo 1999, IV.)

3.1.1 Urut vuorovirren toteuttajana

Urkujen rooli kirkkomusiikin toteutuksessa on ollut soittimen kehittyessä itsenäinen. Säestystehtävä on tehtävistä nuorin, onhan se syntynyt vasta uskonpuhdistuksen (1500-luku) myötä kansankielisen koraalin tullessa luterilaiseen jumalanpalvelukseen. Urut ovat myös merkittävä osa musiikin vuorottelua jumalanpalveluksessa, sillä jo virren alkusoitto on osa dialogia. Valitettavasti urkujen säestystehtävän tultua hallitsevaksi muut roolit ovat kaventuneet. (Haapasalo 1999, II.)

Yksinkertainen tapa toteuttaa vuorovirsi on käyttää urkusäkeistöä. Nykyisin kanttorit hyödyntävät tätä mahdollisuutta turhan vähän – vuorovirren toteuttaminen mielletään turhan usein kuoron tehtäväksi. Käytännössä kanttorit toimivat kuitenkin useimmiten messuissa yksin, ainakin suuremmissa seurakunnissa, joissa messuja on useita. Uruilla on helppo toteuttaa urkusäkeistö käyttäen yksinkertaisia keinoja. Sen ei tarvitse olla mahtipontinen tai taiturimainen näytös kontrapunktisesta osaamisesta. Toki sellaisenkin voi hyvä urkuri luoda. Pienilläkin asioilla saa aikaan toimivan urkusäkeistön. Tällaisia keinoja ovat kaksiäänisyys, urkusäkeistön fugetta-tyylinen teeman käsittely, selkeä äänikertojen tai manuaalin vaihtaminen, oktaavialan tai tempon muutos. Muutoksen saa aikaiseksi myös soittamalla duurisävelmän mollissa tai päinvastoin. Kaikilla näillä keinoilla saadaan riittävä kontrasti seurakuntasäkeistöön ja seurakuntalaiset ymmärtävät heti, mistä on kysymys. Tämä on ehkä tärkein huomioitava seikka urkusäkeistöä suunniteltaessa.

Eräänä keinona voi miettiä myös siirtymistä ilman katkoa urkusäkeistöön, jolloin säkeistöjen välille ei välttämättä tarvita suurta kontrastia. Tällöin ero seurakuntasäkeistöön voidaan tehdä esimerkiksi vaihtamalla säestystyyli lisäämällä kuviointia väliääniin, harventamalla melodian aika-arvot ja lisäämällä säestykseen 1/16-kuviointi tai muuttamalla tasajakoinen rytmi kolmijakoiseksi. Myös melodi-

an yksinkertainen koristelu ja intervallien täyttäminen tuovat tarvittavan muutoksen.

Olen varma, että jokaiselta kanttorilta löytyy tarvittava osaaminen urkusäkeistön toteuttamiseen improvisatoriselta pohjalta. Ehkä kysymys on enemmän rohkeuden puutteesta heittäytyä ja kokeilla yksinkertaisia asioita. Myös virren tai yksittäisen säkeistön sisältö tai pyhän tekstit voivat antaa aineksia urkusäkeistön luonnetta ja toteutustapaa mietittäessä. Joskus ajatus siihen voi tulla messun aikana esimerkiksi lukukappeleista, ja siihenkin kannattaa rohkeasti tarttua.

Urkusäkeistön toteutukseen löytyy myös paljon valmiita sävellyksiä. Keskeiset säveltäjät ovat tehneet paljon urkukoraaleja. Myös viime vuosina julkaistut alkusoittokokoelmat sekä muu urkunuottimateriaali sisältävät paljon käyttökelpoisia sävellyksiä. Urkukoraaleja on alun perin sävelletty alternatim-käytäntöä varten 1700-luvulle saakka. Dietrich Buxtehuden ja Johann Pachelbelin urkukoraalit ovat jo valtaosaltaan alkusoitoiksi sävellettyjä. (Haapasalo 1987, 153.) Sekä vanhat alternatim-koraalit että alkusoittokoraalit soveltuvat vuorovirsikäyttöön.

Suurin yksittäinen ongelma, ainakin vanhempien sävellysten osalta, on sävellaji. Ne osuvat harvoin yksiin nykyisen koraalikirjan sävellajien kanssa. Joskus voidaan päästä esimerkiksi dominanttisuhteiseen sävellajiin transponoimalla laulettava virsi alemmas. Tämä tonaalinen vaihtelu voi myös vahvistaa vuorottelun moniulotteisuutta, eikä sen pitäisi tuottaa ongelmaa seurakuntalaisille päästä kiinni oikeasta sävellajista. (Valtasaari 2003, 367.) On myös olemassa joitakin kokoelmia, joissa koraalit on kirjoitettu koraalikirjamme sävellajeihin. Lisäksi nykyisillä nuotinkirjoitus- ja skannausohjelmilla on mahdollista itse tuottaa koraale- ja samoissa sävellajeissa, mutta se vaatii aikaa ja omistautumista ohjelmien opiskeluun sekä itse kirjoitustyöhön.

3.1.2 Kuoro vuorovirren toteuttajana

Kuorolla on jumalanpalveluksessa keskeisenä tehtävänään johtaa ja tukea seurakuntalaulua, ehkä myös innostaa siihen. Kuoro on osa kokoontuvaa seurakuntaa ja näin ollen palvelutehtävässä, ei esiintymässä. (Sariola 1986, 119.) Yleisesti puhutaankin kuorojen avustamisesta jumalanpalveluksessa. Eräs luonteva kuoron tehtävä on vuorovirren toteuttaminen. Yleisimmin vuorovirsi toteutetaankin silloin, kun kuoro on jumalanpalveluksessa. Se on seurakuntien kuoroille myös luontevaa, koska virret ovat keskeistä kuoro-ohjelmistoa. Koraalimelodioihin on myös sävelletty paljon teoksia ja tehty sovituksia. Valmista materiaalia on siis runsaasti tarjolla. Ohjelmiston vaikeustasokin vaihtelee helposta, homofonisesta satsista moderniin, polyfoniseen sävelkudokseen.

Perinteinen vuorovirsisovitus on neliääninen, homofoninen satsi, joka lauletaan kuorosäkeistönä. Tämä toimii hyvin, ja on turvallinen valinta niin seurakuntalaisille kuin kuorollekin. Yleensä tämän kaltaiset sovitukset kuuluvat kuorojen perusohjelmistoon ja niitä on runsaasti olemassa. Myös jokainen kanttori kykenee tekemään sellaisen. Voi olla myös niin, että moniäänisyys mielletään oletusarvoksi puhuttaessa kuorolaulusta. Ajatellaan, että kuorolaulun täytyy olla aina moniäänistä, tai että moniäänisyys kertoo tasokkaammasta kuorosta. Tämä ei kuitenkaan pidä yksiselitteisesti paikkaansa. Yksiääninen, puhdas ja hyvin soiva kuorolaulu on mitä nautinnollisinta kuultavaa. Siksi esitän pari esimerkkiä, miten sitä voidaan hyödyntää helposti vuorovirren toteutuksessa.

Koska kanttori on usein yksin ja hoitaa sekä virsisäestyksen että kuoron johtamisen, voidaan kuorosäkeistö tehdä säestyksellisenä ja muuttaa virren tahtilajia. Nämä esimerkit soveltuvat paremmin vanhoihin koraalimelodioihin kuin virsitoisintoihin tai uusiin sävelmiin. Esimerkkinä käytän virttä 328, ”Nyt kiitos Jumalan”, jonka iskuala on puolinuotti ja perusrytmi tasajakoinen. Muuttamalla perusrytmi kolmijakoiseksi ja iskuala pisteelliseksi puolinuotiksi saadaan kuorosäkeistöstä yksinkertaisella keinolla toimiva ja erilainen, yksiääninen toteutus, joka kuitenkin poikkeaa selkeästi seurakuntasäkeistöstä. Säestys voi olla sama koraali-

kirjan satsi. Tämä ei vaadi nuotinkirjoitusta vaan voidaan toteuttaa samasta nuotista (nuottiesimerkki 1).

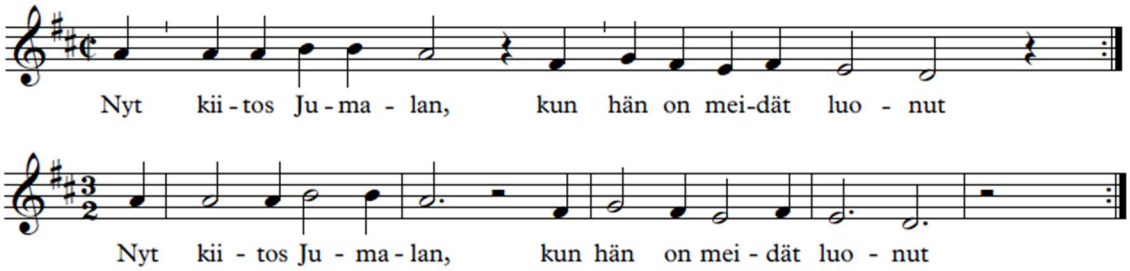

NUOTTIESIMERKKI 1. Virren 328 alku tasajakoisena ja kolmijakoisena

Toinen vastaavanlainen rytminen muutos voidaan tehdä muuttamalla iskun pituutta ja tehdä säestys 1/16-kuvioinnilla. Tämä vaatii tietysti urkurilta enemmän, mutta kuoro voi laulaa samasta nuotista yksiäänisesti puolta hitaammalla tempolla. Tässä tapauksessa siis kuoron säkeistön neljäsosan pituus vastaa seurakuntasäkeistön puolinuotin pituutta. Tähän voi tarvittaessa kirjoittaa säestysnuottiin esimerkiksi sointumerkit, jos koraalikirjan satsi kahlitsee kuvioinnin tekoa. Näiden tapojen hyvä puoli on se, että kuoro saa laulettavaa suhteellisen vähällä uuden harjoittelulla.

Edellä kuvatuissa toteutustavoissa kuoro voi keskittyä stemmojen hallinnan sijaan tekstin laulamiseen. Se kannattaakin analysoida ja opetella huolella, koska useimmissa tapauksissa johtaja istuu urkujen äärellä ja säestää. Yksiääninen laulu on mielestäni haastavampaa siksi, että sen täytyy olla puhdasta ja hyvällä äänen hallinnalla laulettua. Sen täytyy nousta tavallisen seurakuntalaulun yläpuolelle lauluteknisellä osaamisellaan. Kuorolla on vain melodia ja teksti, joka täytyy tuoda kuulijoille ymmärrettäväksi. Näissä tavoissa kuoro ei voi piiloutua moniäänisyyden taakse tai luoda mielikuvaa hallitusta laulusta sovituksellisin keinoin. Voisipa sanoa, että yksiääninen laulu hyvin toteutettuna edustaa julistusta ja rukousta puhtaimmillaan.

Kuorosäkeistöjen toteutukseen pätee mielestäni sama ajatus kuin urkusäkeistönkin kohdalla (katso Luku 2.3.1, Urut vuorovirren toteuttajana). Yksinkertaisista elementeistä voidaan saada aikaan toimiva kuorosäkeistö. Olen tähän työhön

liittyvässä vuorovirsi-illassa käyttänyt esimerkkeinä kaksiäänistä satsia, kaanontoteutusta, sekä dominanttisuhteista sävellajivaihdosta. Kaanon-laulun onnistuminen riippuu tietysti melodiasta. Käyttämäni esimerkki virteen 222, ”Jeesus Kristus, elämämme”, on keskiaikainen sävelmä, jonka doorinen sävellaji yhdessä melodian perussävelkeskeisyyden kanssa luovat edellytykset kaanon-laululle, ja tonaliteetti säilyy tunnistettavana. Virsikirjastamme löytyy varmasti muitakin vastaavasti toimivia koraalisävelmiä. Voisiko kaanon-laulu, joka tuottaa paljon dissonansseja, toimia tyylillisenä tehokeinona?

Kaksiääninen satsi on vaativa laji sovittajalle, mutta tuo vaihtelua perinteisten neliäänisten sovitusten rinnalle. Omassa sovituksessani virteen 299, ”Ei mikään niin voi virvoittaa”, olen käyttänyt liikkuvaa alaääntä, jolloin satsin harmoniat tulevat paremmin esille. Oheisessa nuottiesimerkissä on virren ensimmäinen säepari (nuottiesimerkki 2).

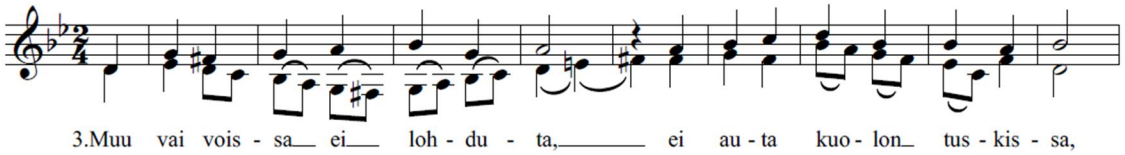

NUOTTIESIMERKKI 2. Virren 299 kaksiäänisen satsin alku

Kvinttisuhteinen sävellajimuutos vaatii sovituksellisesti enemmän. Oma löytöni on virren 420, ”Nyt soikoon taivas kiitostaan”, a ja b sävelmien dominanttisuhde, jota olen käyttänyt yhdessä messussa ja (nyt) vuorovirsi-illassa. Virren a-sävelmä on F-duurissa oleva uniikkisävelmä, joka on jäänyt monille seurakuntalaisille vieraaksi. Niinpä halusin käyttää sitä kuoron säkeistönä ja tein siihen sovituksen. Virren b-sävelmä puolestaan on C-duurissa oleva, useimmille seurakuntalaisille tuttu, koraali. Tähän säkeistöön seurakunta pääsee suoraan mukaan a-sävelmän melodian päättyessä b-sävelmän aloitussäveleen.

Toinen esimerkkini dominanttisuhteisesta kuorosäkeistöstä on sovituksellinen muunnos sävellajiin. Virsi 454, ”Liekkejä on monta”, lauletaan sovituksessani c-mollissa ja kuoron säkeistö on f-mollissa. Tämän idea lähti ajatuksesta tehdä kuorolle välike johonkin sovitukseen. Lisäksi halusin vähän enemmän hyödyn-

tää kuoroni ambitusta kirjoittamalla sovituksen vähän korkeammalle. Tämä virsi valikoitui, kun etsin virttä, jota voin käyttää helluntai-ajan jumalanpalveluksessa ja päätin toteuttaa ideani. Urkurin on kuoron lähtöä helpottaakseen päätettävä seurakuntasäkeistö C-duuri sointuun, josta kuoro jatkaa välikkeen kautta f-molliin. Seuraavassa nuottiesimerkissä (nuottiesimerkki 3) on kyseinen välike.

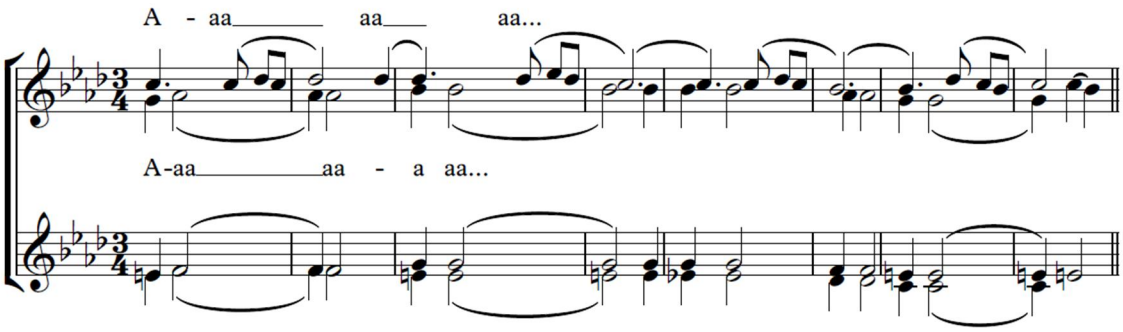

NUOTTIESIMERKKI 3. Kuoron välike virren 454 sovituksessa

3.1.3 Soolosäkeistöt

Vuorovirsi voidaan toteuttaa myös silloin, kun messussa on musiikkiavustajana laulaja tai jonkin instrumentin soittaja. Edellä olen kuvannut esimerkkejä erilaisista toteutustavoista ja monet niistä käyvät myös laulajan tai soittajan kanssa toteutettavaksi. Erityisesti rytmiin ja sävellajeihin tehtävät muutokset voidaan tehdä myös näissä tapauksissa, riippuen tietenkin instrumentista ja laulajan äänialasta. Näihin toteutuksiin pätee myös yksinkertaisuuden periaate, koska jo soitin tai laulaja tuo uuden värin ja kontrastin seurakuntalaululle.

Yksinkertaisimmillaan soolosäkeistö voidaan toteuttaa samalla koraalikirjan satsilla vaihtamalla vain rekisteröintiä. Tähän saadaan helposti variaatioita vaihtamalla säestystyyliä esimerkiksi sointupohjaiseksi ja vaihtamalla oktaavialaa. On tärkeää ottaa huomioon soitin, sen ominaisuudet sekä soittajan ja laulajan taidot. Myös soitettavan säkeistön sisältö voi antaa ideoita toteutustapaan. Siksipä soolosäkeistön toteuttaminen edellyttää etukäteissuunnittelua ja harjoittelua, kuten myös kuoro- tai urkusäkeistöjen toteutus.

Soolosäkeistöihin on myös olemassa valmiita sävellyksiä. Hyviä kokoelmia ovat urkukoraali- ja alkusoittojulkaisut. Ne sävellykset ja sovitukset, joissa *cantus firmus* (virren melodia) on kirjoitettu sellaisenaan, soveltuvat todennäköisesti (myös) soolosäkeistöiksi. Vanhat koraalit ovat olleet useiden säveltäjien teemoina ja niihin voi löytyä monelta eri tyylikaudelta olevia sävellyksiä ja sovituksia, joita voi käyttää soolosäkeistöinä. Erityisesti juhlapyhien, kuten joulun ja pääsiäisen, koraaleihin löytyy paljon vaihtoehtoja.

4 VUOROVIRSI-ILTA

4.1 Vuorovirsi-illan suunnittelu ja toteutus

Vuorovirsi-illan idea syntyi halusta koota omia sovituksiani ja sävellyksiäni opinnäytetyöhöni. Koska useimmat sovitukset ja sävellykset ovat käyttömusiikkia seurakunnan kuorolle messumusiikiksi, ajatus konsertista oli mahdoton – ne eivät ole konserttimusiikkia. Virsisovituksista useimmat olivat jääneet yhden käyttökerran jälkeen ohjelmistomappiin, ja ajatus niiden hyödyntämisestä synnytti puolestaan idean vuorovirsi-illasta. Suunnittelun käynnistyessä kokosin yhteen kaikki sovitukseni ja kirjoitin ne Sibelius-nuotinkirjoitusohjelmalla puhtaaksi.

Suunnittelun lähtökohdaksi valikoitui vuorovirsikäytäntöjen monipuolisen esittelyn lisäksi sovitusten kronologisuus. Vuorovirren juuria toin esille ottamalla mukaan psalmeja, joista ensimmäisenä vuorovirsi-illassa laulettu edustaa responsorista psalmilaulua. Sovitusteni kautta halusin ilmentää myös yhden kuoron (oman kuoroni) kehityskaarta. Ainakin sovituksia katsoessa ja itse havainnoidessa tämä kehitys tulee selvästi ilmi. Uskoakseni se oli myös kuultavissa vuorovirsi-illassa.

4.1.1 Katsaus lauluillan virsisovituksiin diskanttikuorolle

Ensimmäinen työskentelyjaksoni Tuiran kirkon naiskuoron kanssa ajoittuu vuoden 2003 loppuun ja keväälle 2004. Ensimmäisiä huomioitani oli käyttökelpoisen ohjelmiston puute ottaen huomioon, että kuoro on ikääntyvä harrastelijakuoro. Niinpä ensimmäinen sovitukseni syntyi talvella 2004, kun tein pääsiäisen messussa laulettavaan virteen 88, ”Lensi maahan enkeli”, kolmiäänisen sovituksen. Sovituksessa pyrin erityisesti stemmojen laulettavuuteen ja selkeisiin harmonioihin. Viimeiseen säkeeseen löytyi dissonansseja, mutta nekin syntyivät luontevien stemmojen kautta (katso nuottiesimerkki 4).

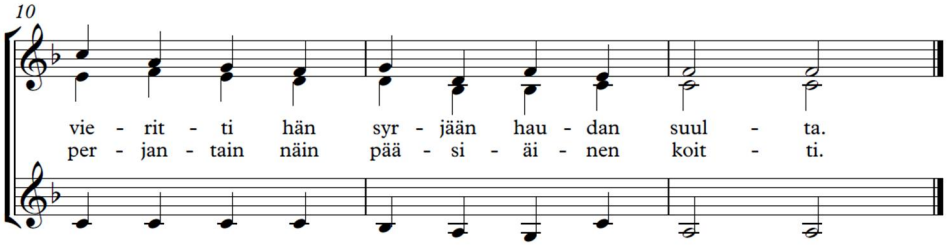

NUOTTIESIMERKKI 4. V.88 viimeiset tahdit

Seuraava yhteistyöjakso kuoron kanssa ajoittui syyskaudelle 2006 jatkuen alkuvuoteen 2007. Tuon jakson aikana en tehnyt montaa sovitusta, mutta kuoro oli saanut sillä välin uusia laulajia ja uuden johtajan, joiden myötä se oli kehittynyt. Tammikuussa 2007 tein sovituksen virteen 301b, ”Kirkasta, oi Kristus, meille”, jossa satsi on pääosin kolmiäänistä. Halusin kuitenkin saada aikaan lisää väriä ja täyteläisempiä sointuja, joten jaoin muutamissa kohdissa alimman äänen. Näin sovitukseen muodostui luontevasti täyteläisempiä, neliäänisiä paikkoja (katso nuottiesimerkki 5).

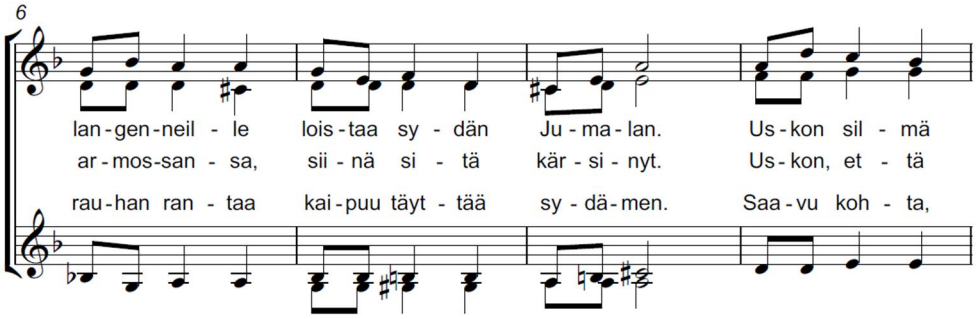

NUOTTIESIMERKKI 5. Ote sovituksesta virteen 301a

Useimmat sovituksistani ovat syntyneet alkuvuodesta 2009 alkaneen yhteistyön aikana. Sovituksissa on havaittavissa kuorossani tapahtunut kehitys. Keväällä 2009 syntynyt sovitus virteen 567, ”Ah, kuinka kevät hohtaa”, on vielä kolmeääninen, mutta sisältää diskanttiäänen. Samoin virteen 299, ”Ei mikään niin voi virvoittaa”, syntyneen sovituksen ensimmäinen satsi on kolmeääninen ja toinen kaksiääninen (nuottiesimerkki 2). Tässä vaiheessa kuoro olikin selkeästi kolmeen ääneen jaettu.

Syksyllä 2009 tein tietoisen ratkaisun ja jaoin alimman äänen kahteen osaan. Näin kuoroon saatiin lisättyä neljäs ääni. Lauluillan sovituksista virren 420a, ”Nyt soikoon taivas kiitostaan”, sovitus on ensimmäinen kokonaan neliääninen (katso nuottiesimerkki 6).

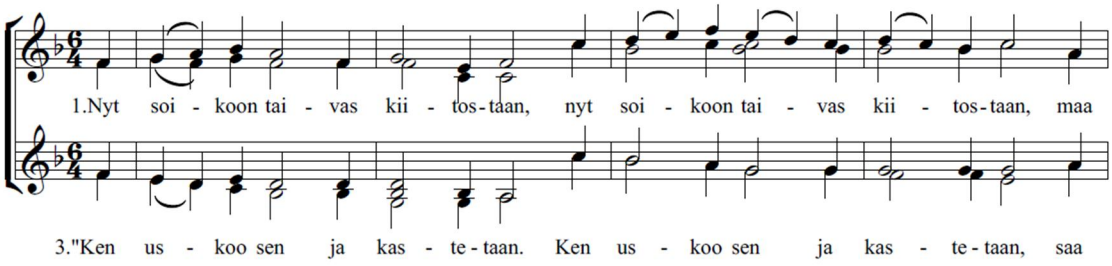

NUOTTIESIMERKKI 6. Virren 420a alku

Tuohon sovitukseen olen hakenut jo selkeitä dissonansseja ja joissakin stemmoissa on kaksikin ääntä (katso nuottiesimerkki 6: tahti 2 – 3. ääni on jaettu ja tahti 3 – 2. ääni on jaettu). Tähän sovitukseen liittyy myös oivallukseni käyttää virrestä sekä a- että b-sävelmää (katso luku 2.3.2 – Kuoro vuorovirren toteuttajana). Lisäksi tekstin ja a-sävelmän kiitosluonne korostuu ensimmäisen säkeen käsittelyssä, jossa toistan sen kvinttiä ylempää. Tässä vaiheessa minulla oli halu kokeilla sovituksissani uusia tapoja, rikkomalla perinteinen homofoninen sovitustapa. Siksi tähän sovitukseen tein myös melodialinjan rikkovan, sisällöstä ideansa saaneen välikkeen (katso nuottiesimerkki 7).

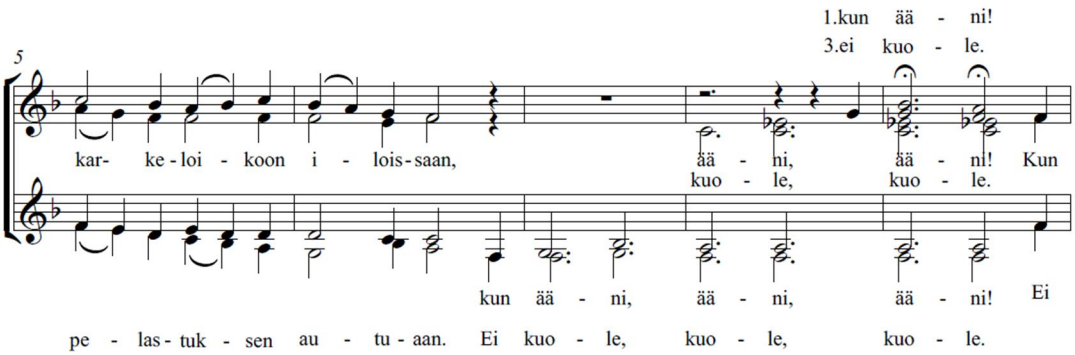

NUOTTIESIMERKKI 7. Virren 420a välike

Tuossa välikkeessä satsi muodostuu kuuden äänen soinnuiksi. Kvinttisuhteinen seurakuntasäkeistö ei aiheuta seurakunnalle ongelmaa päästä mukaan, mutta

kuoron lähtö c-duuriin päättyvän seurakuntasäkeistön jälkeen on haastavampi, jota voi tarvittaessa auttaa soittamalla sointukulun C7 – F.

Yksi tämän virren säkeistöistä toteutettiin urkusäkeistönä. Pyysin urkuria, joka hallitsee improvisoinnin erinomaisesti, käyttämään siinä sekä a- että b-sävelmän teemoja. Tällaista ideaa voinee käyttää myös muissa virsissä, joissa on kaksi sävelmää.

Kokeilevaa otetta vuorovirsien toteutukseen edustaa myös sovitukseni virrestä 222, ”Jeesus Kristus, elämämme”. Tämä melodia oli kiehtonut minua jo pitkään ja tein sen kuorolleni ehtoollismusiikiksi, en vuorovirreksi. Sovitusta muuttaen se kuitenkin soveltuu hyvin myös vuorovirreksi. Koska virsi sisältää yhdeksän säkeistöä, oli syytä tehdä useita erilaisia satseja, jotta siitä ei tule puuduttavaa kuultavaa. Melodian perussävelkeskeisyys antoi ideat sovituksiini. Ensimmäinen säkeistö syntyi kvintti-intervallin pohjalle, jossa kuoro laulaa pitkää kvinttisointua käyttäen vuorohengitystä. Vuorohengitys oli uusi asia sekä minulle että kuorolle ja se vaatikin harjoittelua, jotta kvintti-intervalli saatiin pysymään puhtaana ja soinniltaan tasaisena. Vuorolauluillassa ensimmäistä satsia (katso nuottiesimerkki 8) ei kuultu, koska nämä säkeistöt tulivat seurakuntasäkeistöiksi.

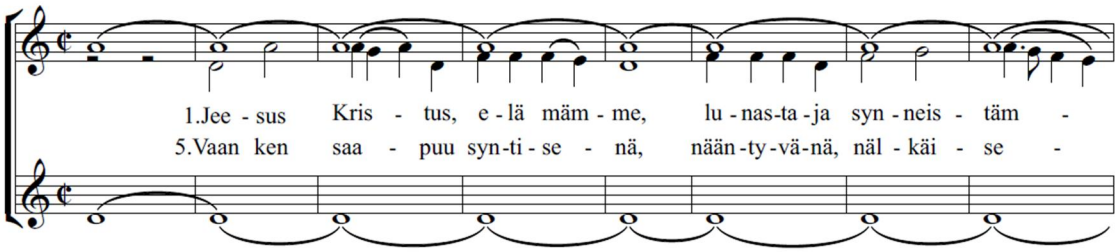

NUOTTIESIMERKKI 8. Virren 222 ensimmäinen säkeistö

Myös toinen säkeistö pohjautuu perussävelelle. Käytin ideaa hyväksi siten, että satsi alkaa ja päättyy d-säveleen lähes jokaisen säkeen kohdalla (katso nuottiesimerkki 9).

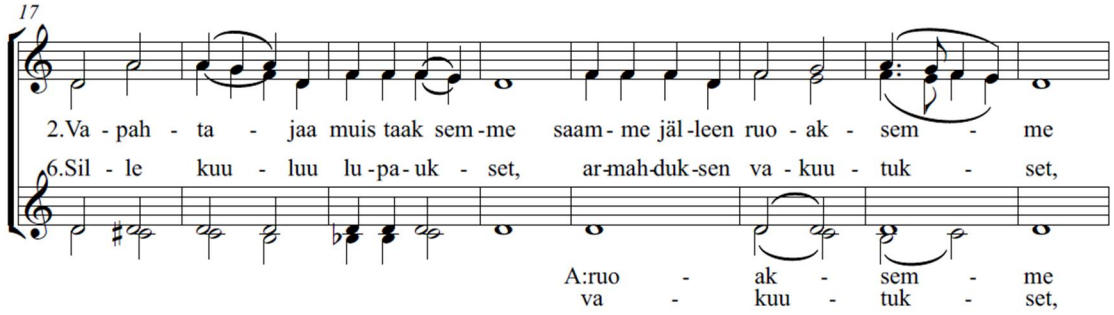

NUOTTIESIMERKKI 9. Virren 222 toinen säkeistö

Koska melodia sisältää paljon säveltoistoja, vieläpä perussävelen, terssin ja kvintin toistoja, päätin kokeilla yhtenä satsivaihtoehtona kaanonlaulua. Omasta mielestäni se toimii hyvin kahdella eri tavalla: 1) toinen ääni lähtee laulamaan ensimmäisen tahdin jälkeen, 2) toinen ääni lähtee laulamaan kahden tahdin jälkeen. En kokeillut esimerkiksi kolme- tai neliäänistä vaihtoehtoa. Se olisi voinut sopia sovituksen raikkaaseen otteeseen. Kirjoittamani satsi sisältää dissonansseja, jotka syntyvät erityisesti ylemmän alton paikallaan pysyvästä perussävelestä ja alemman alton puolisävelaskelkuluista.

Kolmas satsi syntyi toisen säkeistön satsin pohjalle, johon lisäsin pitkiä ääniä laulavan diskanttiäänen. Se tuo sekä kirpeyttä dissonanssien kautta että eloa stemman sijoittuessa erityisesti säerajojen kohdalle (katso nuottiesimerkki 10).

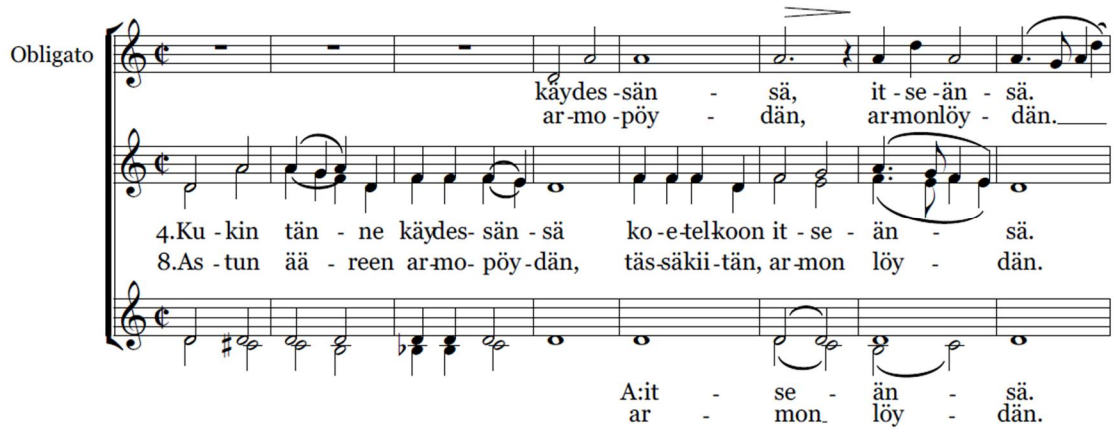

NUOTTIESIMERKKI 10. Virren 222 neljäs säkeistö

Tein havainnon, että Juhani Haapasalo on koonnut tähän virteen monipuolisen kokonaisuuden, joka sisältää myös samanlaisen kaanonsäkeistön nuotinnettu-

na. Lisäksi hän on tehnyt myös kvinttikaanonsäkeistön sekakuorolla laulettavaksi. Samassa kokonaisuudessa hän on käyttänyt Heinrich Scheidemannin (1596–1663) ensimmäistä koraalia viiden variaation sarjasta. (Haapasalo 1999, 12.)

Olin halunnut kokeilla myös pianosäestyksellistä vuorovirsitoteutusta. Siihen tuli mahdollisuus lokakuussa 2011, kun virsi 324, ”Hyvä on Herra”, valittiin graduaalivirreksi messuun, johon kuoroni oli tulossa avustamaan. Tämän virren osalta idea sovitukseen syntyi toisen säkeistön alkusanoista, ”Veisatkaa vuoroin”. Halusin toteuttaa sen kahdella eri soololaulajalla tai sooloryhmällä. Kokeilujen kautta syntyi säestykseksi em7-sointu, jota sekä piano että kuoro lähtevät seurakuntasäkeistön jälkeen toistamaan notkeasti. Koska kyseisen soinnun septimi on d-nuotti, sai sooloryhmän melodia uuden värin, koska alkuperäisessä melodiassa käytetään säveltä dis. Tämä rohkaisi minua muuttamaan melodiaa rohkeasti. Samalla tekstin sisältö sai konkreettisen toteutuksen (katso nuottiesimerkki 11).

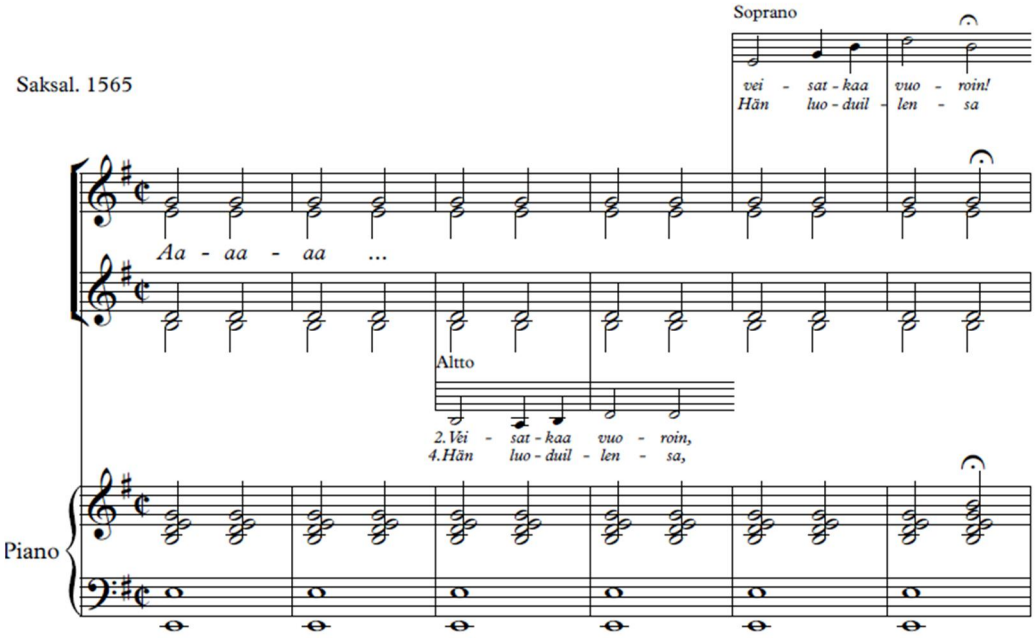

NUOTTIESIMERKKI 11. Virren 324 kuorosäkeistön alku

Tämän jälkeen satsi jatkuu soinnutuksella, joka on sävyltään ja tyyliltään romanttinen, kunnes palaa alun rakenteeseen. Koraalissakin ensimmäinen ja vii-

meinen säepari ovat identtiset, joten se oli luonteva ratkaisu myös sovitusta tehdessäni.

Halusin sisällyttää vuorivirsi-iltaan myös joitakin tekemiäni psalmeja. Illan aloittava Psalmi 31 on laskiaissunnuntain psalmi, jonka sävelsin tammikuussa 2010. Psalmi toteutetaan responsorisella tavalla. Seurakunta laulaa kertosäkeen, joka toistuu aina kahden säeparin sekä pienen kunnian jälkeen. Psalmin kaava on oma, mutta se noudattaa gregoriaanisten psalmikaavojen tapaa käsitellä tekstiä.

Myös psalmimusiikissa olen kokeillut erilaisia ideoita. Syyskuussa 2010 säveltämäni Psalmimeditaatio syntyi ajatuksesta yhdistää musiikki ja luettu psalmiteksti yhdeksi harmoniseksi kokonaisuudeksi. Psalmimeditaatio edustaa antifonista laulutapaa, jossa kuoro laulaa alkuun ja loppuun antifonitekstin. Meditaatio-nimi tuli psalmin meditatiivisesta, hymisevästä säestyksestä: kuoro ja säestävä piano jäävät toistamaan satsia hyvin hiljaa psalmin luvun ajaksi.

Kolmas psalmimusiikki edustaa läpisävellettyä, responsorista tapaa toteuttaa psalmi. Se koostuu kahdesta eri temaattisesta materiaalista, jotka ovat kuitenkin läheistä sukua toisilleen. Tekstin käsittely psalmissa lähtee tavujen rytmistä ja psalmin rakenne on perinteinen, säepareittain etenevä sävellys. Sävelkieli sisältää vahvoja dissonansseja ja edustaa modernimpaa osuutta kyseisessä psalmissa. Tämä sävellys on valmistunut marraskuussa 2011 ja teksti on 4. adventtisunnuntain psalmi.

4.1.2 Vuorovirsi-illan ohjelman kokoaminen ja kuoron harjoituttaminen

Ohjelman kokoaminen oli helppoa sen jälkeen, kun olin kirjoittanut puhtaaksi sovitukseni. Osa virsisovituksista oli tehty pelkästään kuorolle, jolloin niiden sävellaji on normaalia korkeampi, eivätkä seurakuntalaiset pystyisi niihin osallistumaan. Sovitusten kronologisuus ohjasi kokoamista siten, että halusin tuoda kuoron kehitystä esille ja pyrin valitsemaan jokaiselta työskentelyjaksolta tämän kuoron kanssa joitakin sovituksia. Eniten kuoro on kehittynyt viimeisten kahden

vuoden aikana, joten siltä ajalta oli lukumääräisesti eniten sovituksia myös lauluillassa.

Kävin läpi virsiä myös vuorovirren näkökulmasta ja halusin ensinnäkin tuoda omat löytöni lauluiltaan ja toiseksi löytää mahdollisimman monipuolisen valikoiman erilaisia toteutusvaihtoehtoja. Niinpä kokosin ohjelmaan erilaisia toteutustapoja sisältäen säkeistöjä uruilla, soololaululla, soolosoittimella ja kuorolla toteutettuna. Halusin saada myös kokemuksia siitä, miten monipuolisesti toteutettu vuorovirsi toimii käytännössä ja miten seurakuntalainen kokee sen.

Kuoron valmistautuminen vuorovirsi-iltaan alkoi heti syksyllä päättäessäni aiheesta ja toteutustavasta. Kaikissa kuoroni messuavustuksissa lauloimme jonkin virsisovituksen. Varsinainen keskittyminen tähän lauluiltaan alkoi vuoden 2012 harjoitusten alkaessa 9. tammikuuta, jolloin toin vielä uutena sovituksena virren 454 (katso luku 2.3.2 – Kuoro vuorovirren toteuttajana sekä nuottiesimerkki 3). Tämä sovitus osoittautuikin kaikkein haasteellisimmaksi ja kuoro joutui todella ponnistelemaan oppiakseen välikkeen.

Kuoron kevätohjelmassa tämä oli yksi esiintyminen muiden joukossa, tosin messuavustusta haasteellisempi. Kuitenkin harjoituksissa työstettiin myös tulevien tilaisuuksien ohjelmistoa. Kuoron johtajana luotin kuitenkin kuorooni ja siihen, että vuorovirsi-ilta on myös tilanne, jossa voimme nauttia musisoinnista ja yhteislaulun tuottamasta ilosta.

4.2 Raportti vuorovirsi-illan toteutuksesta

Vuorovirsi-ilta Pyhän Luukkaan kappelissa 16.3.2012 onnistui niin omasta kuin kuorolaistenkin mielestä hyvin. Myös seurakuntalaisilta saatu palaute oli positiivista. Kerroin aluksi lyhyesti illan kulusta ja toivotin paikallaolijat tervetulleiksi. Olimme lämmittäneet ääniä ja harjoitelleet ennen lauluiltaa kuoron ja urkurin kanssa, ja ilmassa oli lievää jännitystä. Olihan ilta kuorolle konserttiin verrattava haaste, jossa ei taukoja ollut vaan kaikkien oli oltava mukana alusta loppuun. Oman haasteensa kuorolle toi virsien erilaisten toteutustapojen muistaminen.

Yleisesti voin todeta, että vuorovirsien laulaminen ja eri toteutustapojen esittely ja kokeilu sujui hyvin ja ongelmitta. Alun psalmin jälkeen virret 88 ja 301 olivat tempoiltaan turhan nopeat, jopa hätäiset. Ehkä tämä johtui osin omasta jännityksestä kuoron säveltason pysymisestä, jossa oli nimenomaan virren 301 kohdalla harjoituksissa suuria ongelmia. Nyt se kuitenkin pysyi ja jo tuon virren toisen kuorosäkeistön aikana tempo rauhoittui ja vaihtui levolliseksi. Tästä onnistumisesta sekä kuoro että minä johtajana saimme luottamusta ja annoinkin heti palautetta heille tämän virren jälkeen. Myös huilusäkeistö toimi erittäin hyvin ja toi tähän melankoliseen suomalaiseen toisintoon valoisaa ilmettä.

Seuraavat virret sujuivat hyvin ja oli ilo laulaa. Virren 299 urkusäkeistö oli pitkässä virressä paikallaan ja elävöitti sitä. Erityisesti minua ilahdutti virren 617 ”Taivaassa, ratki taivaassa” onnistuminen. Löysimme kuoron kanssa heti ensimmäisessä säkeistössä tuon melodian vaatiman levollisuuden ja se säilyi kaikkien säkeistöjen ajan. Rauhallinen tempo ei muuttunut raskaaksi, vaan siinä säilyi hengittävyys.

Psalmimeditaation jälkeen vuorovirret jatkuivat ensin virrellä 567 ”Ah, kuinka kevät hohtaa”, joka oli muodostunut kuorolleni mieluisaksi jo aiempien esitysten myötä. Se on myös iloinen kevätvirsi ja sai luonteensa mukaisen toteutuksen. Tähän asti myös seurakunta oli pystynyt osallistumaan ilman ongelmia omiin säkeistöihinsä. Sen sijaan seuraava virsi, 420 (a ja b), oli osalle seurakuntalaisista vaikea (katso luku 5.1). Molempien sävelmien käyttö ei ehkä ollut sellainen ratkaisu, jota voisi tavallisessa messussa käyttää. Seurakunnan säkeistöjen liikkeellelähtö oli varovaista. Sen sijaan urkurin improvisoima säkeistö oli taidonnäyte siitä, miten molempien säkeistöjen teemat voidaan tuoda urkusäkeistössä esille.

Seuraavat virret 222 ja 324 olivat omasta ja kuorolaisten sekä saadun palautteen perusteella onnistuneita kokonaisuuksia. Molempien virsien sovitukset koettiin onnistuneiksi ja virren 222 toteutuksen monipuolisuutta kehuttiin. Sovitus on riittävän yksinkertaisista ideoista koottu ja diskanttikuorolla obligatoääni toi-

mii hyvin. Virren 324 kohdalla taas kuultiin, osin hyvän melodiansa ansiosta, myös illan parasta seurakuntalaulua. Myös tämä kuorosovitus toimi hyvin ja pianosäestys toi vaihtelua urkujen käytön jälkeen.

Säveltämäni psalmin jälkeen oli vuorossa uusin sovitus virrestä 454 sekä melodian rytmimuutoksilla toteutettu vuorovirsi 328 ”Nyt kiitos Jumalan”. Kuoron sovitus virrestä 454 oli haastava eikä se ollut vielä täydellisen hallinnassa kuorolaisilla. Ehkä sovituksessa oli liikaakin ääniä, jolloin niiden olisi oltava riittävän vahvoja hahmottuakseen myös kuulijoille. Itselle sävellajivaihdos tuntui jo sovitusta tehdessä luontevalta. Palautteen perusteella suurin osa vastanneista pystyi osallistumaan luontevasti. Se onnistui myös omasta mielestäni paremmin kuin virressä 420. Sen sijaan virren 328 kokeilu onnistui erinomaisesti. Toisen säkeistön kolmijakoisuus ja neljännen säkeistön puolta hitaammin laulettu melodia toivat yksinkertaisilla asioilla aivan uutta ilmettä koko virteen. Suosittelen lämpimästi tätä toteutustapaa käytettäväksi.

5 KARTOITUSKYSELY SEURAKUNTALAISILLE

Koska työni on käytännönläheinen ja tarkoituksena oli saada kokemuksia erilaisten vuorovirsikäytäntöjen toimivuudesta, parhaita arvioijia ovat tietysti seurakuntalaiset. Hehän ovat aina vuorovirren toteutuksessa mukana. Niinpä päätin hankkia palautetta pienellä kyselyllä. En kysynyt kovin yksityiskohtaisia asioita, vaan halusin lähinnä saada tietoa siitä, oliko jokin toteutustapa erityisen onnistunut tai epäonnistunut. Lisäksi halusin saada tietoa siitä, miten useita erilaisia säkeistöjä sekä sävellajivaihdoksia sisältävä virsitoteutus toimi seurakuntalaisten näkökulmasta.

Tein kyselyn kartoituskyselynä ja tavoitteena oli saada vähintään viideltä henkilöltä vastaukset. Annoin kyselylomakkeen (Liite 2) ennen tilaisuutta kahdeksalle osallistujalle, joista kuusi lähetti vastauksensa minulle.

5.1 Kartoituskyselyn tulokset

Ensimmäinen kysymykseni koski kertosäkeiseen psalmiin osallistumista. Yllättävää oli, että toteutustapa oli kuudesta kyselyyn vastanneesta neljälle vieras. Myös oma kokemukseni on, että kertosäkeistä psalmia käytetään messuissa nykyään vähän. Kaikille kuitenkin osallistuminen kertosäkeeseen onnistui helposti. Kertosäkeisen psalmin toteuttamista edesauttaa nykyisen virsikirjamme kattava liiteosan kertosäevalikoima. Siellä on kaikkiin kirkkovuoden aikoihin sopivia kertosäkeitä, jotka seurakuntalaisen on helppo löytää virsitaululle laitetun numeron perusteella (numerot 761–790).

Toisessa ja kolmannessa kysymyksessä hain vastauksia siihen, onko eroa osallistumisella yksinkertaiseen vuorovirteen ja monenlaisia säkeistöjä sisältävään vuorovirteen. Yllättävästi kaikki pitivät virsien 299 ja 222 monipuolisesta toteutustavasta, eikä seurakunnan säkeistöihin osallistumista koettu vaikeaksi. Toki täytyy seurata virren etenemistä ja luonnollisesti seurakunnan säkeistöjen tulee olla selkeästi virsitaululla. Vastauksissa toivottiin kanttorin tai esilaulajan

selkeää merkkiä seurakunnalle, joka vielä auttaisi ja rohkaisisi seurakunnan mukaantuloa. Urku- ja soolosäkeistöt vuorovirsitoteutuksissa koettiin hyvinä.

Neljäs kysymys koski virren 420 sävelmän vaihdosta b-sävelmästä a-sävelmään ja päinvastoin. Tämä kahden eri sävelmän vuorottelu koettiin haastavaksi. Vaikka osalle seurakunnan säkeistönä toiminut b-sävelmä oli tuttu, lähtösävelen löytyminen oli vaikeaa ja säkeistöjen lähdöt olivat täysin urkurin varassa. Osa vastanneista koki jopa häiritsevänä sävelmän vaihdoksen. Joukossa oli kuitenkin niitäkin, jotka eivät kokeneet vaikeutta ja olivat pystyneet osallistumaan hyvin. Ehkä toteutustapaa voisi vielä hioa ja kiinnittää huomiota seurakuntasäkeistöjen alkuun sekä seurakuntalaisille annettavaan riittävään informaatioon kuorosäkeistön jälkeen.

Viides kysymys koski virren 454 sävellajin vaihdosta. Tämän kohdalla yksi vastaaja koki hieman vaikeana seurakunnan säkeistöön lähdön. Tässä virressä tosin laulettiin samaa säveltä ja seurakunta aloitti virren. Erään vastaajan mukaan ”*kuorolle sävelletyt säkeistöt 2 ja 4 olivat erikoisen kauniita”.* Myös oma kokemus tästä oli se, että tällaista tapaa voidaan käyttää jatkossakin. Tosin mikä tahansa virsi ei ole transponoitavissa tällä tavalla.

Kuudennessa kysymyksessä pyysin arvioimaan soitin- ja soolosäkeistöjen käyttöä. Kaikki vastanneet olivat ehdottomasti niiden käytön kannalla. Näiden säkeistöjen käyttöä kuvailtiin seuraavin arvioin: ”*Loistava idea, keventävät, tuovat vaihtelua pitkiin virsiin, luovat vuoropuhelua ja uskon, että seurakuntalaiset pitävät toteutustavasta”.* Myös itse sain havaita konkreettisesti, miten yksikin soitinsäkeistö voi muuttaa merkittävästi virren ilmaisua.

Seitsemännessä ja kahdeksannessa kysymyksissä tiedustelin, oliko virsien toteutustavoista jokin erityisen onnistunut tai epäonnistunut, ja tulisiko ottaa huomioon jotakin seikkoja seurakuntalaisen näkökulmasta. Vastauksissa nousi esille virsien 222, 324 ja 328 toteutukset onnistuneina. Myös kyseisten kuorosäkeistöjen sovituksia kiiteltiin. Yksi vastaajista oli pitänyt erityisesti Psalmimeditaatiosta ja Psalmista 130, jotka olivat kokeilevia sävellyksiäni. Toiveena ja

palautteena tuli yhdessä vastauksessa seurakuntasäkeistöjen alkuihin annettavasta selkeästä merkistä. Tämä on tietenkin riippuvainen myös urkujen tai säestyssoittimen paikasta, mutta jos kanttori on edessä, voi hän johtaa helposti myös seurakuntaa säkeistöjen alussa.

5.2 Yhteenveto vuorovirsikäytännöistä

Kyselyn ja oman yhteislauluillasta saadun kokemuksen perusteella voin todeta yleisesti, että vuorovirsi on liian vähän käytetty tapa rikastuttaa jumalanpalvelusten musiikkia. Vuorovirsi ei vaadi aina edes kuoroa, vaan se voidaan toteuttaa pelkästään kanttorin toimesta sekä tietysti avustavan soittajan kanssa. Se antaa pienillä asioilla vaihtelua virsien toteutukseen.

Psalmin käytön helppous seurakuntalaisen näkökulmasta oli kyselyn perusteella yksi merkittävä tulos. Seurakunta pääsee helposti osallistumaan musiikilliseen dialogiin laulamalla samaa kertosäettä useita kertoja. Jokainen kanttori pystyy kantilloimaan psalmitekstiä. En tiedä, onko kanttoreilla liian suuret odotukset musiikin suhteen – pitäisi olla aina hienoa ja monimutkaista. Uskon, että siihen riittää yksinkertainen kantillointi kertosäkeineen. Psalmin toteutus on kuitenkin osa kristillisen kirkon historiaa ja sen jatkumoa.

Yksinkertainen vuorovirren toteutustapa koettiin palautteessa hyväksi ja toimivaksi. Siihen on seurakuntalaisen vaivaton ja helppo osallistua, eikä siinä varmasti tarvitse kenenkään jännittää, pääseekö säkeistöön mukaan. Kuitenkin erilaisten variaatioiden mukaan ottaminen on täysin mahdollista ja suositeltavaa. Se tuo etenkin pitkään virteen tarvittavaa vaihtelua ja mielenkiintoa, jännitettä, jotta se ei muutu tylsäksi. Palautteen perusteella tällaisista toteutustavoista pidettiin eniten. Käytännön kannalta tällaisen virren valmistelu edellyttää enemmän aikaa ja valmistelua. Vuorovirsi-illan kokemuksen perusteella voinen todeta, että samaan virteen ei ole hyvä sisällyttää useita eri toteutustapoja. Seurakuntalaisen näkökulmasta merkittävintä on, että heille on selkeä informaatio, jotta seuraaminen ja mukaan tuleminen olisi helppoa.

Sävellajin vaihdos ja kahden sävelmän käyttö olivat omia ideoitani, jotka olin saanut ajatuksiini vuosien saatossa. Oli hyvä kokeilla niitä ja saada sekä kokemus että palaute niiden käytöstä. Tämän perusteella sävelmän vaihdoksen on oltava perusteltua ja hyvin valmisteltua. Ehkä virren 420 toteutusta, joka ei ollut niin toimiva kuin olin ajatellut, voisi kokeilla siten, että seurakunta laulaisikin ensimmäisen säkeistön. Se toisi todennäköisesti vähän enemmän selkeyttä toteutukseen. Sen sijaan virren 454 tapainen toteutus on käyttökelpoinen, kunhan kuoron sovitus ei ole harmonisesti liian vaativa. Uskon, että seurakuntalaiset pääsevät hyvin mukaan omiin säkeistöihin. Tällainen sovitustapa tuo vaihtoehtoja erityisesti diskanttikuoroille, joille monet virsisävelmät ovat normaalikorkeudeltaan sovituksellisesti liian matalia.

Virren 328 toteutustapoja kannattaa kokeilla, sillä ne tuntuivat sekä toteuttajista että palautteen antajista onnistuneilta ja hyviltä. Erityisesti kolmijakoinen säkeistö on helppo tehdä esimerkiksi kanttorin tai solistin laulamana. Harvennettu ja kuvioidulla säestyksellä toteuttava säkeistö vaatii urkurilta hieman enemmän taitoa, mutta on useimmille kanttorin koulutuksen saaneelle täysin mahdollinen. Tällä tavalla saa vaihtelua helposti virsien toteutukseen.

6 POHDINTA

Työni tavoitteena oli lisätä ymmärrystä vuorotteluperiaatteen historiasta, koota erilaisia vuorovirren toteutustapoja ja antaa joitakin ideoita vuorovirsien toteutukseen. Virsiä voidaan toteuttaa myös pienellä kuorolla, lauluporukalla, soolosoittimella tai kanttori voi toteuttaa niitä yksinkin. Tärkeä tavoite oli myös saada itse kokemuksia erilaisten tapojen toteutuksesta, sekä etenkin saada kyselyn avulla palautetta seurakuntalaisilta.

Saavutin työlle määrittämäni tavoitteet pääosin. Alternatim-käytännön ja jumalanpalvelusmusiikin historiallinen konteksti on laaja ja vaatisi aiheeseen syventymistä, jotta se avautuisi paremmin. Päätin rajata tätä osaa työstäni siten, että yritin luoda lyhyen katsauksen merkittävistä vuorovirsikäytännön syntyyn vaikuttaneista seikoista, alternatim-käytännöstä, virren kehityksestä, sekä messun dialogisesta luonteesta. Onnistuin mielestäni luomaan riittävän yleisluontoisen katsauksen, josta käy ilmi historiallinen viitekehys.

Sain koottua kattavan valikoiman erilaisia vuorovirren toteutustapoja, ja pystyin toteuttamaan ne yhteislauluillassa. Joukossa oli myös luovia ratkaisuja, joita ainakaan itse en ole kuullut toteutettavan. Vuorovirsi-ilta antoi kokemuksen siitä, mitä toimiva vuorolaulu parhaimmillaan voi olla. Ymmärsin myös, mitä asioita on hyvä ottaa huomioon toteutettaessa vuorovirsi jumalanpalveluksessa. Ennen tilaisuutta sain kahdeksan seurakuntalaista mukaan kartoituskyselyyn. Vastausten perusteella sain tietoa toteutustapojen toimivuudesta ja erityisesti niistä, jotka olivat askarruttaneet itseäni.

Työni keskeinen johtopäätös on se, että vuorovirsi ja sen esikuva, kertosäkeinen psalmi, ovat erittäin toimivia tapoja rikastuttaa jumalanpalvelusmusiikkia. Tähän päädyin vuorovirsi-illan kokemuksen ja siitä saadun palautteen perusteella. Myös historiakatsaus antoi vahvat perusteet vuorolaulun käytölle. Historialähteisiin perehtymällä ymmärsin sen, että alternatim-käytäntö on ollut keskeinen musiikin toteuttamisen muoto läpi koko kristillisen kirkon historian. Myös kartoituskyselyn vastauksista kävi ilmi, että vuorolaulu koettiin erittäin luonteva-

na ja hyvänä virren toteutustapana. Siksi tavoitteen asettaminen toteutusideoihin, jotka tähtäävät vuorovirren helppoon toteutukseen, oli oikea. Olen tämän työni myötä vakuuttunut siitä, että vuorovirttä olisi hyvä käyttää nykyistä useammin ja monipuolisemmin yksinkertaisia ideoita hyödyntäen, jotta kynnys sen toteuttamiseen madaltuisi kanttorien keskuudessa.

Kyselyn tärkeimmät tulokset olivat ne, että perinteisellä tavalla toteutettu vuorovirsi on aina toimiva. Soitin- ja soolosäkeistöt toivat monipuolisuutta ja väriä toteutukseen, sävellaji- ja sävelmävaihdokset on syytä miettiä ja valmistaa huolella. Itselleni nämä kokeilut ovat olleet ehkä keskitien hakemista, koska tämän työni myötä minulle on vahvistunut ajatus yksinkertaisten ja pelkistettyjen ratkaisujen suosimisesta.

Halusin ottaa vuorovirsi-iltaan mukaan myös psalmeja. Aloitin lauluillan kertosäkeisellä psalmilla, joka on keskeinen esikuva vuorovirrelle. Lauluillassa oli myös kaksi omaa psalmisävellystäni. Uskon, että tulen käyttämään tämän jälkeen useammin ja rohkeammin kertosäkeistä psalmia, johon seurakunta voi osallistua. Saamani seurakuntalaispalaute sekä dialogisuuden lisääminen puoltavat sen käyttöä. Lisäksi sen toteuttamiseen on olemassa valmis materiaali ja jokainen kanttori pystyy koulutuksen puolesta sijoittamaan psalmitekstin kirkkokäsikirjassa oleviin kaavoihin.

Mielestäni psalmimusiikki toimii jumalanpalveluksessa aina. Psalmien kertosäkeiden käytön vähyys messuissa voi johtua siitä, että psalmilaulun kuvitellaan olevan nykyihmisille niin vierasta ja outoa, ettei sitä sen vuoksi uskalleta käyttää. Tässä voidaan myös aliarvioida seurakuntalaisia. Messun kaavassa on psalmin toteutukselle oma paikkansa, joka on ripin jälkeen ennen Herra, armahda -laulua. Psalmin perinteisen, vuorottelevan ja kertosäkeisen, toteutustavan säännöllinen käyttö totuttaisi seurakuntalaiset myös vuorovirren luontevaan käyttöön. Näin ne tukisivat toisiaan. Toivon, että kanttorit käyttäisivät vuorottelua tulevaisuudessa enemmän toteuttaessaan jumalanpalvelusten musiikkia.

Tämä tutkimus avasi minua näkemään vasta pienen osan siitä historiasta, josta jumalanpalvelusmusiikkimme tulee. Historiaan perehtyminen antaisi enemmän perspektiiviä niin minulle kuin muille kanttoreille musiikkivalintoja ja virsitoteutuksia suunnitellessamme. Erityisesti minua jäivät kiinnostamaan viitteet psalmien ja graduaalivirsien monipuolisista toteutuksista.

Toinen kiinnostava aihe ja tutkimuskohde olisivat kirkkomusiikin säveltäjät ajalta, jolloin musiikin pääasiallinen tehtävä oli laulun säestys. Sieltä voisi löytyä valmiita teoksia toteutettavaksi ja myös viitteitä vuorolaulukäytännöistä. Tämäkin aihepiiri vaatisi oman tutkimuksen.

Kolmas lisätutkimuksen kohde, joka työni aikana nousi, on selvitys vuorovirsien ja kertosäkeisten psalmien käytön yleisyydestä kanttorien työssä. Tämän työni johtopäätöksen, vuorovirsien ja psalmien käytön vähäisyyden heikkous on siinä, että se on subjektiivinen. Voi olla kanttoreita, jotka käyttävät niitä säännöllisesti ja seurakuntia, joissa ne ovat yleisiä. Tällainen tutkimus esimerkiksi Oulun hiippakunnan kanttoreille antaisi todellista tietoa vuorovirsien yleisyydestä.

LÄHTEET

Erkkilä, L., Tuovinen, U. & Tuppurainen, E. (toim.) 2003. Kirkkomusiikin käsikirja. Helsinki: Kirjapaja.

Haapasalo, J. 1987. Koraali jumalanpalveluksessa. Teoksessa R. Pajamo (toim.) Virikkeitä virsikasvatukseen. Hämeenlinna: Karisto, 152–157.

Haapasalo, J. 1999. Urut ja koraali, esimerkkejä alkusoiton, vuorolaulun ja säestämisen tehtävistä. Omakustanne.

Lempiäinen, P. 1988. Virsitieto – Käsikirja virsikirjan käyttäjille. Jyväskylä: Gummerus.

Nuotio, T. 1963. Jumalanpalveluksemme musiikki. Pieksämäki: Sisälähetysseuran Raamattutalon kirjapaino.

Parvio, M. 1987. Virren Sisältö ja tehtävä. Teoksessa R. Pajamo (toim.) Virikkeitä virsikasvatukseen. Hämeenlinna: Karisto, 11–16.

Sariola, Y. 1986. Jumalan kunniaksi ja mielen rakennukseksi, Musiikin teologian peruskysymyksiä. Jyväskylä: Gummerrus.

Takkinen, E. 2008. Alternatim-käytännön eri muodot Marian ilmestyspäivän juhlavesperissä 25.3.2007. Oulun seudun ammattikorkeakoulu, Musiikin koulutusohjelma, Kirkkomusiikin suuntautumisvaihtoehto. Opinnäytetyö.

Vahtola, K. 1987. Virsi ja jumalanpalveluselämä. Teoksessa R. Pajamo (toim.) Virikkeitä virsikasvatukseen. Hämeenlinna: Karisto, 49–50.

Valtasaari, R. 2003. Musiikki jumalanpalveluksen kokonaisuudessa. Teoksessa L. Erkkilä, U. Tuovinen & E. Tuppurainen (toim.) Kirkkomusiikin käsikirja. Helsinki: Kirjapaja.

Wilhelms E. 1957. Päiväjumalanpalvelus. Helsinki: Kirjapaino Oy Merkur.

Liite 1:

<u>”Veisatkaa vuoroin” – yhteislauluillan ohjelma</u>

773, kertosäe psalmiin

88: 2,4 (kuoro 1 ja 3)

301b: 2,4,6 (kuoro 1 ja 5, huilu 3)

299b: 2,4,6,9 (kuoro 1,3,5 ja 7, urut 8)

617: 1,3,7 (kuoro 2 ja 6)

Psalmimeditaatio

567: 2,4 (kuoro 1 ja 3)

420b: 2,5,9 (kuoro 1 ja 3, urut 6)

222: 1,5,9 (kuoro 2,3,4,6 ja 8, laulu 7)

324: 1,3,5,6 (kuoro 2 ja 4)

Psalmi 130

454: 1,3,5 (kuoro 2 ja 4)

328: 1,3 (kuoro 2 ja 4)

”Veisatkaa vuoroin” -yhteislauluilta kuuluu opinnäytetyöhöni Oulun Seudun ammattikorkeakoulussa. Illan idea lähti ajatuksesta koota kuorolleni, Tuiran kirkon naiskuorolle, tekemiäni sävellyksiä ja sovituksia. Tutkimukselliseksi aiheeksi valikoitui vuorovirsikäytännöt osin siitä syystä, että valtaosa tekemistäni sovituksista ovat virsisovituksia.

Mukana on myös psalmeja, joita on laulettu vuoroperiaatteella jo alkukirkon aikana. Keskiaikainen graduale-psalmin toteutus on yksi keskeinen vuorovirren esikuva, joka oli toteutustavaltaan hyvin rikas, monenlaisia kuoro-, solisti- ja soitinosuuksia sisältävä musiikillinen päivän psalmin toteutustapa.

Tähän lauluiltaan olen koonnut esimerkkejä eri toteutustavoista. Yksinkertaisimmillaan vuorovirsi toteutuu virsien 88 ja 617 kohdalla. Eniten variaatioita on virren 222 kohdalla, jossa kuoro käyttää kolmea eri tapaa ja mukana on myös soolosäkeistö. Myös virsi 299 sisältää kaksi eri kuorosatsia sekä urkusäkeistön. Virsi 420 toteutetaan siten, että kuoro käyttää a-sävelmää ja seurakunta laulaa tutummalla b-sävelmällä. Sävelmät ovat dominanttisuhteisissa sävellajeissa toisiinsa nähden. Myös virressä 454 kuoron sävellaji on dominanttisuhteessa seurakunnan säkeistöihin. Virressä 328 esitellään kaksi eri tapaa tehdä vuorosäkeistö muuttamalla säkeistöjen iskualaa.

Lauluillan tarkoitus on myös saada kokemus erilaisista tavoista sekä palautetta seurakuntalaisen näkökulmasta. Lauluillan virret valikoin niiden virsien joukosta, joista olen tehnyt sovituksen. Tämän illan ohjelmassa nämä sovitukset ja sävellykset ovat kronologisessa järjestyksessä niiden valmistumisen mukaan. Virren 88 sovitus on syntynyt vuonna 2004 ja virren 454 vuonna 2012.
Oulussa 1.3.2012
Tommi Hekkala

Liite 2: Kartoituskysymykset

Kartoittavat kysymykset ”Veisatkaa vuoroin” – yhteislauluillasta 17.3.2012.

1. Lauluilta alkoi psalmilla, jonka kertosäkeeseen seurakunta osallistui. Oliko toteutustapa sinulle tuttu? Miten kertosäkeeseen osallistuminen onnistui?
2. Mitä hyvää/huonoa oli a) virsien 88 ja 567 ja b) virsien 299 ja 222 toteutustavassa? Miksi?
3. Miten arvioisit virsien 299 ja 222 toteutusta seurakuntalaisen näkökulmasta? Onnistuiko mielestäsi näissä virsissä seuraaminen ja osallistuminen seurakunnan säkeistöihin helposti? Oliko näissä vaikea pysyä mukana?
4. Virressä 420 käytettiin sekä a- että b-sävelmää. Oliko sävelmän vaihdos häiritsevä vai oliko se onnistunut ratkaisu vuorovirren toteutuksen kannalta?
5. Oliko virren 454 kohdalla vaikea tulla seurakuntasäkeistöön kuorosäkeistöjen jälkeen?
6. Miten arvioisit urku-/soitin-/soolosäkeistön käyttöä vuorovirressä?
7. Oliko mielestäsi jonkun virren toteutus erityisen onnistunut/epäonnistunut?
8. Mitä hyvää/huonoa vuorovirsien toteutuksissa oli? Tulisiko toteutuksissa ottaa mielestäsi huomioon jotakin seurakuntalaisen näkökulmasta?

Pyydän vastausta 21.3.2012 mennessä os:tommi.hekkala@evl.fi tai kirjoittamalla vastaukset tämän paperin kääntöpuolelle ja toimittamalla Tuiran kirkkoherranvirastoon, Myllytie 5. Kaikki vastaukset käsitellään nimettöminä eikä vastaajia voi tunnistaa työssäni.

Vastaan mielelläni kysymyksiin, puhelinnumeroni on 040 8316 226.

Ystävällisin terveisin

Tommi Hekkala, kanttori